

**MANİSALI
YİĞİTBAŞI VELÎ
AHMED ŞEMSEDDİN-İ MARMARAVÎ
SEMPOZYUMU
26 Nisan 2008**

BİLDİRİLER

Hazırlayanlar

Mehmed Veysî Dörtbudak

Gürol Pehlivan

Manisa 2009

Yiğitbaş Vakfı Yayınları: 1
MANİSALI YİĞİTBAŞI VELİ
AHMED ŞEMSEDDİN-İ MARMARAVİ SEMPOZYUMU

26 Nisan 2008

BİLDİRİLER

Yayına Hazırlayanlar

Mehmed Veysi Dörtbudak

Gürol Pehlivan

Bant Çözümü

Abdullah Balcı, Gülcihan Pehlivan, A. Ekrem Dörtbudak

Kapak

Nuri Erdem

© YİĞİTBAŞ VAKFI, 2009

Bu kitapta yer alan bilgi, fikir ve hükümlerin yanı sıra kullanılan dile ilişkin tüm sorumluluk, sadece yazarlarına aittir.

Birinci Basım: Nisan 2009

Baskı Adedi: 2000

ISBN 978-605-60579-0-8

Emek Matbaacılık-Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

1. Anafartalar Mah. 3. Sk. No: 8/A MANİSA

Tel: 0236 231 13 01 Faks: 0236 232 20 21

MANİSA – 2009

15. ASRIN “YİĞİTBAŞI VELİSİ” AHMED ŞEMSEDDİN-İ MARMARAVÎ’NİN HAYATI VE ESERLERİ

Prof. Dr. Mehmet AKKUŞ*

Hayatının büyük bir bölümü 15. asırda geçen Ahmed Şemseddin Efendi hâlen Manisa’ya bağlı Göl marmara ilçesinde medfûn bulunan İbn-i İsâ’nın oğludur. 1435’te doğmuş ve 1505’te Manisa’da vefat etmiştir. O tarihlerde Saruhân sancağına bağlı olduğundan babası Saruhânî olarak kayıtlarda yer almaktadır. Kendisi ise “Marmaravî” diye tanınmıştır. İlim irfân yolundaki tahsilî, va’z ve tedris faaliyetleri, terbiye ve irşad hizmetleriyle dolu dolu geçen 70 senelik bereketli ömrünü 910/ (1505)’te tamamlamış, Manisa’da vefat etmiştir.

Tevhid, akâid, tasavvuf, tarikat, mürid-mürîd, ahlak ve edebe dair irili ufaklı manzum ve mensur 14 eser yazan Yiğitbaşı Veli önemli bir şahsiyettir. Çeşitli şehirlerdeki elyazma eser kütüphanelerinde yüzlerce nüshası bulunan bu eserlerin halk nezdinde hüs-n-i kabûl gördüğünün bir başka ifadesidir.

Yiğitbaşı Veli’den sonra tarikatı çok geniş bir coğrafyaya yayılmış ve yüzyıllar boyunca tesirleri devam etmiştir. Halvetîler arasında “Ortakol” olarak tanınan Ahmedîyye şubesi daha sonraları dört ana kola ayrılmıştır. Bu kollar vasıtasıyla da tesirleri Balkanlara kadar devam etmiştir.

Hayatının büyük bir bölümü 15. asırda geçen Ahmed Şemseddin Efendi hâlen Manisa’ya bağlı Göl marmara ilçesinde medfûn bulunan İbn-i İsâ’nın oğludur. 1435’te doğmuş ve 1505’te Manisa’da vefat etmiştir. O tarihlerde Saruhân sancağına bağlı olduğundan babası kaynaklarda *Saruhânî* olarak yer almaktadır.

Müellif kendisini “Marmaravî” diye tanıtır. Nitekim *Câmiu’l-Esrâr* adlı eserinde babasından ve doğum yeri olan bugünkü Göl marmara’dan şöylece söz etmektedir:¹

* Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Türk İslâm Edebiyatı Anabilim Dalı.
akkus@divinity.ankara.edu.tr

¹ Ahmed Şemseddin-i Marmaravî, *Câmiu’l-Esrâr*, (Ahmed Ögke, *Yiğitbaşı Veli Ahmed Şemseddin-i Marmaravî, Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, İnsan Yayınları, İstanbul 2001, s.: 367)

*Saruhânî İbn-i İsâ Dervîş Ahmed ismimiz
Marmara'da vâkı olmuş mevlidimiz cismimiz*

Bu beyitte belirtilen kendisiyle alâkalı hususları bir başka eserinde mensûr olarak kaydetmektedir:

“Bu fakîr ki İsâ Halife oğlu Ahmed'dir ve Marmaravidir ve Yiğitbaşı demekle meşhûrdur.”²

Risâle-i Tevhîd adlı eserinde de tarikat silsilesinden bahs ederken şeyhini ve kendisini şöyle zikretmektedir:

“Şeyh Tâceddin Hazretinden Şeyh Alâaddîn-i Uşşâkî'ye geldi ve Şeyh Alâaddîn hazretinden şimdi bu fakîre geldi. Yani Şemseddîn-i Marmaravî'ye geldi.”³

Hüseyin Vassâf ise, bu bilgileri şu şekilde kaleme almıştır:

“Şeyh Ahmed Şemseddîn Marmaralıdır ki, Aydın Vilâyetinde Manisa sancağında Akhisâr kazasına mülhak Gölarmarası nâm karyededir. “Marmaracık” ve sâde “Marmara” da denilir. “Marmaravî Ahmed Şemseddîn” diye yâd olunması bundan kinâyettir.”⁴

Şimdi buraya kadar ifade edilen hususlardan hareketle müellifimizin adı ve nisbesi şöyledir: Saruhanlı İsâ'nın oğlu olup Gölarmara'da doğan Yiğitbaşı Ahmed Şemseddin. Doğum tarihi hakkında kaynaklarımızda fazla bilgi bulunmamakla beraber sadece *Sefîne-i Evliyâ*'da 839/(1435-1436) olarak belirtilmektedir. Vefat tarihinde ise durum daha farklıdır. Muhtelif kaynaklarda Yiğitbaşı Veli'nin 900/(1495), 910/(1505) ve hatta 1002/(1594) gibi farklı seneler gösterilmiştir.

² Ahmed Şemseddîn-i Marmaravî, *el-Mukaddimetü's-sâliba*, (Ahmed Ögke, *Yiğitbaşı Veli Ahmed Şemseddîn-i Marmaravî, Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, İnsan Yayınları, İstanbul 2001, s. 471)

³ Ahmed Şemseddîn-i Marmaravî *Risâle-i Tevhîd*, (Ahmed Ögke, *Yiğitbaşı Veli Ahmed Şemseddîn-i Marmaravî, Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, İnsan Yayınları, İstanbul 2001, s. 433)

⁴ Osmânzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, (Hazırlayanlar: Prof. Dr. Mehmet Akkuş – Prof. Dr. Ali Yılmaz), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2006, c.IV, s. 236-239.

Yiğitbaşı hazretlerinin yaşadığı dönem ve hayatı hakkında bir makale yazan Necdet Okumuş⁵ da bu konudaki bazı yanlışlıkları düzeltmek istemiştir. Ancak gerek doğumu ve gerek vefatı hakkındaki mevcut bilgileri yorumlamakla yetinmiştir. Şimdilik bu konuda en sağlıklı sonuca Doç. Dr. Ahmet Ögke ulaşmış görünmektedir.⁶

İlk tahsiline babasının yanında başlayan Ahmed Şemseddin daha sonra yine onun vasıtasıyla Uşak'ın Kabaklı köyüne gitmiş ve orada irşad hizmetlerini sürdüren Alâaddîn-i Uşşâkî'den de manevî eğitimini tamamlamıştır.

Yiğitbaşı Velî Hazretleri seyr ü sülûkunu eserlerinde çeşitli vesilelerle dile getirmektedir. Özellikle onun en hacimli eserlerinden olan *Câmiu'l-Esrâr*'ın başında bu manevî terbiyesini nazmen anlatmaktadır:

Gâfil iken çün işittim var imiş irşâd-ı cân
Deşd-i ol dem anın sevdâsına oldu revân

Tâlib olup Şeyhe erdim çün ki bu sevdâ ile
İvdiğinden düştü baş ayağına bî-pây ile

Zillet ile anca çektim bu tarikat zahmetin
Hem dahi âyîn ile âdâb u âdet zahmetin

Cân ilinden gâlip oldu çün ki bu sevdâ bana
Başım ile oldu aklım bî-ser ü bî-pâ ana

Rûh önünde kıldı bu sevdâ beşer şâhını mat
Na't-ı dilden geldi şâh oldu bana 'akl-ı me'âd

Aktı deryâlar olup ummâna cân ırmakları
Düştüler girdâba bu 'akl-ı beşer zevrakları

⁵ Necdet Okumuş, "Yeni Kaynakların Işığında Ahmed Şemseddîn-i Marmaravî (Yiğitbaşı) Hakkında Bazı Yanlışların düzeltilmesi", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Yıl: 25, Sayı: 4, İstanbul Ekim 1996, s. 175-183.

⁶ Ahmed Ögke, a.g.e., s. 36-62.

Şevk içinde kalmadı 'aşka vücûdun tâkati
Za'fa ermiş gelmek anlandı helâkin sâ'ati

Sabr ederken gitti hâlimden benim 'akl-ı beşer
Geldi hâl oldu bana 'akl-ı me'âd mu'teber

Ya'ni sabr ettikçe cem' oldu ma'ârif kalbime
Rahmet ile 'ilm için doldu ma'ârif kalbime

Menzilinden yedi deryâ olup taşı cümlesi
Vahdet ile varlığın gark oldu geçti cümlesi

Birbirine âb-ı var olup ulaştı cümlesi
'Aşk elinden bir olup 'ummâna düştü cümlesi

Ya'ni cümle bahrı emvâca getirdi 'aşk-ı cân
Her biri sûret olup şerh oluna ol gizli kân

Her birinde şerh ede türlü cevâhir varını
Gizli iken cümle bahrın kıla zâhir varını⁷

Maddî ve manevî ilimlerdeki tahsilini ikmal ettikten sonra Manisa'ya dönen Ahmed Şemseddin Efendi burada va'z ve tedris faaliyetleriyle meşgul olmuştur. 1485'de şeyhi Alâeddin-i Uşşâkî'nin vefatı üzerine de onun halifesi olarak Manisa'da irşad hizmetlerini yerine getirmek için posta oturmuştur.

Yaşadığı yıllara baktığımızda Ahmed Şemseddin Efendi, II. Murad (1421-1451), II. Mehmed (1451-1481) ve II. Bâyezid (1481-1512) dönemlerini idrak etmiştir. Manisa'nın şehzâde şehirlerinden olması münasebetiyle Fatih'le burada tanışmış olması muhtemeldir. Diğer taraftan yaşının olgunluk dönemi itibarıyla II. Bâyezid zamanında şöhreti iyice yayılmış olmalı ki İstanbul'da o tarihlerde var olan tarikatların bazı

⁷ Câmîu'l-Esrâr, (Ahmet Ögke, a.g.e., 368-369)

yanlış telakkileri hakkında hakemlik yapmak üzere görevlendirilmiş ve bu vazifeyi başarıyla ifâ etmiştir. Bu konudaki gâyet başarılı hakemliğinden dolayı kendisine “Yiğitbaşı” ünvanı verildiği bilinmektedir.

Kendisine böyle bir ünvanın nerede ve ne münâsebetle verildiğine dâir eserlerinde açık bilgi yoktur. Ancak zamanındaki tarikatlara ve mutasavvıflara dâir manzum olarak kaleme aldığı bazı görüşleri bunu doğrular mâhiyettedir. Bir başka tebliğin konusu olduğu için bu hususa girmeyeceğiz.

Bu tarihten sonra “Yiğitbaşı Veli” olarak tanınan Ahmed Şemseddin-i Marmaravî'nin böyle önemli bir konuda ve Osmanlı devletinin başşehrinde vazife almış olması onun manevî kemâlî yanında, ilmî üstünlüğünü de göstermektedir. Tevhid, akâid, tasavvuf, tarikat, mürşid-mürîd, ahlak ve edebe dair irili ufaklı manzum ve mensur 14 eser yazan Yiğitbaşı Veli, bu asrın önemli bir şahsiyetidir. Bu eserlerin çeşitli şehirlerdeki elyazma eser kütüphanelerinde yüzlerce nüshasının bulunması, halk nezdinde ne derece hüsn-i kabûl gördüğünün ifadesidir.

Yiğitbaşı Veli, illim irfân yolundaki tahsîli, va'z ve tedris faâliyetleri, terbiye ve irşâd hizmetleriyle dolu dolu geçen 70 senelik bereketli ömrünü 910/(1505)'te tamamlamış, Manisa'da vefat etmiştir. Kabri o tarihlerdeki Seyyid Hoca bugünkü adıyla Adakale Mahallesi'ndeki tekkesinin bahçesindedir. Şimdiki halde tekkenin bulunduğu yere güzel bir cami yapılmış, kabri de bu caminin bahçesinde olup ziyaret edilmektedir.

Yiğitbaşı Veli'den sonra tarikatı çok geniş bir coğrafyaya yayılmış ve yüzyıllar boyunca tesirleri devam etmiştir. Halvetîler arasında “*Ortakol*” olarak tanınan Ahmediyye şubesi daha sonraları dört ana kola ayrılmıştır. Bu kollar vasıtasıyla da tesirleri Balkanlara kadar devam etmiştir.

Eserleri:

1. Câmîu'l-Esrâr

Müellifin en hacimli eseri olup tamamı manzumdur. Genel olarak mesnevî nazım şekliyle ve aruz vezninin Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün kalıbıyla yazılmıştır. Ancak nefsin mertebeleri anlatılırken her mertebede

birer kasîde yer almaktadır. Yiğitbaşı Veli hakkında değerli çalışmasında Ahmet Öğke, eserin tamamını mesnevî tarzında göstermiştir. Biz eksik gördüğümüz bu hususu düzeltmek için bunların vezin kalıplarını ve nazım şekillerini burada ayrı ayrı belirtmeyi faydalı gördük:

“.... *tevhîd*” redifli kasîde-i Emmâre: 38 beyittir, Mefâilün/ Mefâilün/Feûlün.

“.... *illâ*” redifli kasîde-i Levvâme: 21 beyittir. Mefâilün/ Mefâilün/Feûlün.

“.... *dedi yâ Hîf*” redifli kasîde-i Mülhime: 13 beyittir. Mefâilün/ Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün.

“.... *Hak yol buldu .*” redifli kasîde-i Mutmainne: 14 beyittir, Mefâilün/ Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün.

Kasîde-i Râziye: Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün kalıbıyla murabba biçiminde 9 bend olarak yazılmıştır.

Kasîde-i Marziyye: Fâilâtün / Fâilâtün/Fâilâtün / Fâilün kalıbıyla murabba-ı mütekerrir biçiminde 9 bend olarak yazılmıştır.

Kasîde-i Sâfiye: Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün kalıbıyla murabba-ı mütekerrir biçiminde 8 bend olarak yazılmıştır.⁸

Câmiu'l-Esrâr, dinî edebiyatımızın nazım türlerinden olan Teyhid'le başlar (1-24. beyitler). Bunu Münâcât takip eder (25-39). Daha sonra da mürşid-i kâmiliden tâlibin gönlüne mâyenin intikâli anlatılmaktadır (40-71). Hazret-i peygambere na't ise (72-117) arasındadır.

Osmanoğullarına duâ mâiyetinde olan ve özellikle “*Devlet ile âl-i Osman'ın zamanıdır kelim / Şöhret ile ismidir Sultan Süleyman b. Selim*” beytinin yer aldığı (118-129) kısmının müstensihler tarafından ilâve edildiğini zannediyoruz. Nitekim bu eserin *Fî Beyâni Hâtîmeti'l-Kitâb fî Şehri Manisa* adlı son bölümünde (826-837) Kânûnî'nin oğlu Şehzâde Mustafa'dan

⁸ Ahmet Öğke, Ahmed Şemseddin-i Marmaravî hakkında yayınlamış olduğu eserinde Câmiu'l-Esrâr'ın metnini 837 beyit olarak tespit etmiştir. Ancak bu eserin sonunda yer alan *Fî Beyâni Hâtîmeti'l-Kitâb fî Şehri Manisa* adlı kısmını eserin metninden kabul etmek mümkün değildir. Bunun dışında râziye, marziyye ve sâfiye mertebeleri murabba olduğundan toplam 24 bend de dikkate alınırsa beyit sayısı daha da azdır.

bahsedilmiş olması, bu kısmın da sonradan müstensihlerin ilavesi olduğunu düşündürmektedir.

Yiğitbaşı Veli'nin yaşadığı dönemle de ilgili olan bu hususu, Doç. Dr. Ahmet Ögke değerli eserinde çok güzel açıklamış bulunmaktadır.⁹

Risâlenin telif sebebi hakkında, tarikat silsilesini anlattıktan sonra, kendisinin seyr ü sülûkunu ve bu esnâdaki hâlleri şerh etmek için kaleme aldığını müellif şöylece ifade etmektedir:

Ya'ni sabr ettikçe cem' oldu ma'ârif kalbime
Rahmet ile 'ilm için doldu ma'ârif kalbime

Menzilinden yedi deryâ doldu taşıdı cümlesi
Vahdet ile varlığın gark oldu geçti cümlesi

.....

Her birinde şerh ede türlü cevâhir varını
Gizli iken cümle bahrin kıla zâhir varını

Nice bahrin belki yer gök ehli bundan biline
Bu kitab içinde ya'ni cümle ma'nâ buluna

Yedi nev' üzere denildi bir risâle zâhiri
Her birisi benzeye her bir misâle zâhiri

Bu kitabın *Câmiu'l-Esrâr* denildi ismine
Cümle esrârı muvâfiktir şer'at kısmına¹⁰

Yiğitbaşı Veli böylece eserinde kendi tasavvufi seyrini anlatarak söze başlamaktadır. Hayatı kısmında da belirttiğimiz gibi, yaşadığı dönemde muhtelif tarikat görüşlerini tasnif eden müellif, bu kadar farklı anlayışların risaleyi yazmada rolünün bulunduğunu belirtir:

⁹ Bkz. a.g.e, s. 51-58.

¹⁰ *Câmiu'l-Esrâr*, (Ahmet Ögke, a.g.e, s. 369)

Bunda zîrâ bu kitaba bunlar oldular sebab
Gizli sırlardan açınca anlana ma'nâ-yî leb

Çıl ümîdi cümleye âyîne ola bu kitab
Şer edip sırdañ nâsîh oluna ol mutlak hitâb

Şerh olup iş bu tarîkîn sırrı bundan biline
Tâ ki cümle nûr-ı esmâdan hakâik buluna

Ya'ni şerh ede nedir evvel vücûd-ı mâyeyi
Halk ola mahlûk için ma'dûm olan sermâyeyi¹¹

Kitabın telif sebebi bu şekilde anlatıldıktan sonraki bölümlerde Vâcib-i vücûb olan Cenâb-ı Hakkın varlığı, birliği; mümkinâtın yaratılması; insan bedenine rûh üflenmesi; arşın, kürsînin ve ferşin beyânı; âlem-i zâhîr, âlem-i berzah ve âlem-i esrârın beyânı; ashâb-ı yemîn ve ashâb-ı şîmâlin, haşîr ve kubûr hallerinin beyânı; insanoğlunun İslam fitratı üzerine yaratılması, daha sonra saîd veya şakî olması; nefis ve rûhun anlatılması; nefsin mertebeleri olan Emmâre, Levvâme, Mülhime, Mutmainne, Râziye, Marziyye ve Sâfiyenin beyânı, son bölümde ise bu mertebelere göre rüya tabirleri de eklenmektedir.

2. Risâle-i Tevhid

Yiğitbaşı Velî bu eserinde varlıkların mayası, nefis ve ruh, itikad, tevhid, şerîat, zikir gibi konuları bir mutasavvıf olarak ele almakta ve bu yolun sâliklerine tavsiyelerde bulunmaktadır. Bunun dışında kelamî konulardan olan ru'yetullah ve Hz. Peygamber'in rüyada görülmesi gibi konular da bulunmaktadır. Müellif bu eseri telif sebebini açıklarken şöyle demektedir:

"Bizim bu eseri yazmamızdan maksad kendi kemâlimizi göstermek için değil, itikat ve şeriat konularını açıklamak içindir."

¹¹ Câmiu'l-Esrâr, (Ahmet Ögke, a.g.e., s. 374)

Kitabın tamamı on iki bölümden ibarettir. İkinci bölümde irşâdın silsilesiyle Hz. Peygamber'den gelmesi gerektiğini ifade etmekte ve silsilesinin de Seyyid Yahya hazretlerinden kendisine kadar olan kısmını zikr etmektedir.

Eserdeki şu görüşü, onun tevhîde ne kadar önem verdiğini göstermektedir:

“Usûl-i esmânın envârı vücûd menzilesinde olup ve muhabbetullâh râh menzilesinde oldu. Aşk-ı hakîkî deneni bu muhabbetir ve cânân da denir. Zîrâ muhabbet ile bağlanan zikir dinmez ve zikir ile bağlanan muhabbet zâil olmaz. Bu ikinin vahdetine mâye denildi ve aşk-ı hakîkî ve kîmyâ-yı saâdet denildi. ... enbiyâyâ bu mâyeden Hak Teâlâ, Cebrâil'e telkîn ile atâ eyledi. Medîne'de Rasûlullâh da ashâba telkîn eyledi. Ebûbekir, Ömer, Osman, Ali radyallâhu anhum Rasûlullâhdan sonra bu mâyeyle irşâd ettiler. Meşâyıhın etbâr da bu üslûbdadır. Zîrâ Rasûlullâh (a.s.)'ın mübârek cesedinin halk ile münâsebeti var idi. Mübârek rûhunun Hak ile münâsebeti var idi. Mübârek cesediyle halka telkîn edip ve irşâd edip halk ile münâsebet eder iken halkın bâtnlarında rûhânîleri Resûl'ün bâtnıyla münâsebet vâsıtasıyla Hak'la da münâsebet eder oldular. Rasûlullâh (a.s.) bu usûlî bozmadı. Yani, “Benim mübârek Ravza'm ile münâsebet edin ve telkîn alın.” demedi. Yerine halîfe diledi. Ale'l-husûs şimdiki zamanda gayri mezârdan telkîn olunmaz. Neîzjî bi'llâh mâyeden mahrûm olurlar.”¹²

3. el-Mukaddimetü's-Sâliha¹³

Ahmed Şemseddin-i Marmaravî hazretleri bu kîtabı hakkında şöyle demektedir:

“Bî-ihhtiyâr tarîk-ı tasavvuf için kalbimizde gıyâ olanlardan yazıldı. İki kîtab oldu. Birinin ismiine Câmî'n-El-Esrâr denildi ve birinin ismine Risâle-i Tevhîd denildi. Ammâ onlar bahr-ı amîklardır. Onlarda yedi batın ma'nâ kesir olunur. Onlara müttâlaa edenler hayrete düşerler deymi vebm olduğunı sebebden bu tarîk-ı

¹² Risâle-i Tevhîd, (Ahmet Ögke, a.g.e., s. 432-433)

¹³ Bu eserin ismi birçok kaynakta “Mukaddimetü's-Sâliha” olarak geçmektedir. Bu hâliyle izâfet terkibi olmaktadır. Halbuki bu isim bizim kaydettiğimiz gibi Arapça sıfat-mevsûf olarak düşünölmelidir. Aksi takdirde Farsça *Mukaddime-i Sâliha* denilmelidir.

tasavvufun mukaddimâtından ihtisâr ile birkaç kânûn-ı küllîler beyân olundu, fehmi ve zabtı âsân olsun için. Ve ismine Mukaddime denildi."¹⁴

Bu eser de, müellifin kendi ifadesiyle, sülûk ehli hakkında daha önce yazdığı iki eserin muhtasarıdır. Burada genel kurallar verilmiştir. Bu meyanda yedi genel kural üzerinde durulmuştur. Bunlardan 7. kuralda şöyle demektedir:

"Ve bir kânûn-ı küllî dabi budur ki: Râînin tefekkürü de ve hâtrâsı da ve vâkıası da ve hâli de ve mükâlemesi de ve ilhâmı da bâtında Hak ile ola. Yani mâ-sivâ bâtında vâkı olursa da ahvâle hicâb olmaya. Bu olmaz illâ tefekküründe ve vâkunda ve hâlinde ve mükâlemesinde ve ilhâmında indiyât-ı acz ede. Ondan sonra bu râiye bâtında ne gelirse Hak katından gele. Zîra Hak'tan gelen Hakk'a hicâb olmaz. Kaçan bir kişi bu hâle erse mürid-i kâmil ve câmi-i velî olur. Ammâ olanca ihtirâz lâzımdır. Zîrâ Allah saklaya bu hâlde iken hatâ ile zâhir-i şerâitten üzülse, ol vakit bunun her hârk-ı âdeleri istidrâc olur. Yani her kerâmât istidrâca tebdîl olur. Amma bu sâir ehl-i istidrâc gibi değildir. Nedâmet ile bu geri şer'a yapışır ola. Ümîddir ki Hak geri evvelki hâlini vere. Ammâ bu misilli velîlere lâyük olan budur ki kâh kâh bu âyeti okuya: (Âl-i İmrân 3/8)"¹⁵

4. Keşfü'l-Esrâr

Yazarın 4. eseridir. Eserin başında daha evvelki eserlerinden söz ettikten sonra bu risâlenin yazılma sebebini şöyle beyan etmektedir:

"Bunlardan sonra kalbimize mu'tâ olan hâllerden zabtuna sabr olunmayıp mizâca za'f gelicek bi-ihityâr ihtisârla bu risâle telif olundu. İsmine Keşfü'l-Esrâr denildi."

Eseri yazmaktan maksadını müellif şöyle belirtmektedir:

*"Ve ümîd de tutuldu ki ehl-i irşâd olanlardan dehşete düşenlerin şüpheleri bu risâleden hallola. Ve eğer hallolmazsa Risâle-i Tevhîde müttâlaa edeler. Ümîddir ki feth ola. Âmîn yâ Rabbe'l-âlemîn."*¹⁶

¹⁴ El-Mukaddimetü's-sâliha, (Ahmet Ögke, a.g.e., s. 471)

¹⁵ El-Mukaddimetü's-sâliha, (Ahmet Ögke, a.g.e., s. 483)

¹⁶ Keşfü'l-Esrâr, (Ahmet Ögke, a.g.e., s. 484)

Bu risâlede, “İlim ikidir. Biri dil ile okunup öğrenilen ilimdir, diğeri de gönül ilmidir.” meâlindeki hadîs diye rivâyet olunan metin etrafında durulmaktadır. Önce Cenâb-ı Hakk’a nasıl îmân edileceğinden, kelime-i Tevhîd’in manalarından bahsedildikten sonra ehlullâh ve ebrâr konusu anlatılmaktadır. Daha sonra da râî kelimesinin istilâh manası ve rüyalarda görülen bazı şeylerin müridler için ne anlama geldiği anlatılmaktadır.

5. Ravzatü'l-Vâsılîn

Ahmed Şemseddin-i Marmaravî bu eserinde önce Cenâb-ı Hakk’ın zât-ı ahadiyetine dair konuları ve esmâsından bazılarının manalarını anlattıktan sonra, sâliklerin ahvâlinden bahsetmektedir. Ahsen-i takvîm üzerine yaratılmış olan insanın bâtın âlemi hakkında bazı izahlar da yapmaktadır. Bu risâlede, bir başka açıdan insanın bâtın âleminden söz etmektedir. Bunun için ahlâk-ı zemîme ve ahlâk-ı hamîde konusunu sekiz kısımda ele almaktadır. Bunları da insanın vücûdunda bulunan sıfatları sıfat-ı unsuriyye, sıfat-ı semâviyye, sıfat-ı madeniyye, sıfat-ı nebâtiyye, sıfat-ı hayvâniyye, sıfat-ı cinniyye, sıfat-ı melekiyye ve sıfat-ı insaniyye olarak ayrı ayrı açıklamaktadır.

Bu risâlenin daha sonraki kısmında ise *Fî beyânı Ta’birâti’l-vâkıâtü’l-müjfredât* adlı kısmında değişik rüyaların tabirleri yapılmaktadır.

6. İrfânu'l-Ma’ârif

Eserin başında “*Ulemâ-i zâhir ve ulemâ-i bâtın terbiyelerini ve irşadlarını beyân eder.*” dedikten sonra muhtevâyı kısaca şöyle özetlemektedir:

“*İrşâd dedikleri iki kısımdır. Bir kısım irşâd-ı zâhirdir, ol şerâittir. Ulemâ-i zâhire mahsustur. Avâm-ı nâs içindir. İkinci kısım irşâd-ı bâtındır. Ol tarîkat içindir ve marifet için ve hakikat içindir. Eyyânın hâricinde misâl-i zâhiri ve Bâtınî vardır. Ancılayın şeriatın dahi zâhiri ve bâtını vardır. Ol tarîkat dedikleri gene şeriatır.*”

Ulemâ-i zâhirin terbiyesiyle olanın fiili budur ki beş vakit namazı vaktiyle kılp ve Ramazan orucun tutup ve malının zekâtın verip ve hacca gidip, farzları ve sünnetleri edâ edip ve halktan uzlet edip nâfile namaz kıla ve nâfile oruç tutup

müdâvemet ile ebrâr olur. Ve nihâyet ebrârın ednâsı olur. Ednâsı olduğundan sebep nedir? Bu suâl olunursa,

(قال الله تعالى : واذكروا الله كثيرا لعلكم تفلحون)¹⁷

Gerçi kim sâir farzları ve vâcibleri ve siinnetleri edâ ettiler. Zikirleri kalîl, zîkir-i kesîr etmediği için şerâatları noksan üzere olduğu ecilden ebrârın ednâsı oldular.¹⁸

Eserde daha sonra Ebrâr, Mukarrebûn ve Ehlullâh açıklanmaktadır.

Kitabın başında da manzum tevhid bölümü bulunmaktadır:

*Evvel ismü'llâh ile başlayalım biz bu işe
Kesf ola tâ gizlî sırlar düşmeye teşvîşe*

*Nejse 'ârif olanlar bil ki tevhidle olur
Basîret gözü açılıp âyine-i 'ârif olur*

*Tevhidle 'irfâna eren tâlib işi
Hak'dan özge yoktur anın aslâ teşvîşi*

*Anmâ kim irşâd-ı zâbir bil ki ebrâr fi'lidir
Cennet içre hîrî vü gılmân anın özge yâridir*

*Ve irşâd-ı bâtın mukarreb fi'lidir
Yemek içmek cennette rûhânîdir*

*Ki Hak'tır onların özge dostu
Bir pula saymazlar gayrı dil-dârı*

*İstemezler anlar nlu cânânı
Tâlib-i didâr olan neyler hîrî vü gılmânı*

*İrşâd-ı bakîkî ehlü'llâh fi'lidir
Sırrı anın zâbir ü bâtın sürûrudur¹⁹*

¹⁷ Cuma Süresi, 10. "Allah'ı çokça zikrediniz. Umulur ki kurtuluşa erersiniz."

¹⁸ İrfânü'l-Maârif, (Ahmet Ögke, a.g.e., 526)

7. Risâletü'l-Hüdâ ve Hurde-i Tarikat

Yiğitbaşı Velî'nin tarikat âdâbına dair yazmış olduğu iki ayrı risâledir. Bu iki risâle ayrı ayrı yazmalar olarak kaynaklarda kayıtlı ise de konuları itibâriyle birbirini tamamlayan eserlerdir. Bunun böyle olduğunu gösteren bir başka husus da Hurde-i Tarikat adlı risâlenin başında müellifin diğer eserlerinde bulunan mukaddime kısmı olmadan doğrudan konuya geçilmesidir.

Risâletü'l-Hüdâ'nın başında şöyle demektedir:

“*Emmâ ba'd: Zamanımız ihvânı ve âvânemiz, hilâf-ı tarîk-i Hak'e sâil ve müşkilât-ı takevâ ve irfânı sâil sûrette görünüp isteklerine mâil olmayıp tahsîl-i bâsıldan gayri mahsulleri yok sebebdan bazı kâbil ve âtil ve bazı uhrâ ve münkir ve bâtil olmağla tarîk-i Hak münderis âsâr-ı Hak tarîk-i muntamîs olmuş filcümle ikâz için yüsr-i gayr-ı usr olan*”

dedikten sonra,

“*Her sâlik ki sıdk-ı niyetle âmil ola, çok gitmeyp etvâr-ı kalbe vâsıl ola ve Risâletü'l-Hüdâ li-Ülî'l-İhtidâ deyu tesmiye olundu.*” diye kitabın adını belirtmektedir.²⁰

Bu iki risâlede Yiğitbaşı Velî'nin kendisine inşisâb eden sâliklerin manevî eğitimlerinde riâyet etmeleri gereken esâşlar, müridlerin şeyhlerine, ihvâna ve diğer tarikat mensuplarına nasıl davranacakları anlatılmaktadır. Diğer taraftan müridleri ibâdet ve zikir konusunda dikkat etmeleri gereken hususlar, edeb, erkân ve ahlâk konuları en ince ayrıntılarına kadar bir bir anlatılmaktadır:

“*Bir kimse karnı acıktırsa din ve dünyasına lâzım olmaz kelâmdan dilin men eylese ona hikmet bağışlanır demektir.... Zira karnı aç olan uyku uyumaz, seher üzerine olur. Uykusuzluk ve açlık kişiyi halka karışmadan men eder, uzlette elbette sıhbat üzere olur. Zira söylese çok kimesne yok bu hâl mukarrer olcak*

¹⁹ İrfânü'l-Ma'ârif, (Ahmet Ögke, a.g.e., s. 525)

²⁰ Risâletü'l-Hüdâ, (Ahmet Ögke, a.g.e., s. 541)

miidâvemet ile ebrâr olur. Ve nihâyet ebrârın ednâsı olur. Ednâsı olduğunın sebep nedir? Bu suâl olunursa,

(قال الله تعالى : واذكروا الله كثيرا لعلمكم تفلحون)¹⁷

Gerçi kim sâir farzları ve vâcîpleri ve sünnetleri edâ ettiler. Zikirleri kalîl, zîkir-i kesîr etmediği için şerâatları noksan üzere olduğu ecilden ebrârın ednâsı oldular.”¹⁸

Eserde daha sonra Ebrâr, Mukarrebûn ve Ehlullâh açıklanmaktadır.

Kitabın başında da manzum tevhid bölümü bulunmaktadır:

Evvel ismü'llâh ile başlayalım biz bu işe
Kefş ola tâ gizlî surlar düşmeye teşvîşe

Nefse 'ârif olanlar bil ki tevhîdle olur
Basîret gözü açılıp âyîne-i 'ârif olur

Tevhîdle 'ırfâna eren tâlib işi
Hak'dan özge yoktur anın aslâ teşvîşi

Ammâ kim irşâd-ı zâbir bil ki ebrâr fi'lidir
Cennet içre hîrî vü gulmân anın özge yâridir

Ve irşâd-ı bâtın mukarreb fi'lidir
Yemek içmek cennette rîhânîdir

Ki Hak'tır onların özge dostu
Bir pula saymazlar gayrı dil-dârı

İstemezler anlar ulu cânâm
Tâlib-i dîdâr olan neyler hîrî vü gulmân

İrşâd-ı hakîkî eblü'llâh fi'lidir
Sırrı anın zâbir ü bâtın süürûdur¹⁹

¹⁷ Cuma Süresi, 10. “Allah'ı çokça zikrediniz. Umulur ki kurtuluşa erersiniz.”

¹⁸ İrfânü'l-Maârif, (Ahmet Öğke, a.g.e., 526)

7. Risâletü'l-Hüdâ ve Hurde-i Tarikat

Yiğitbaşı Velî'nin tarikat âdâbına dair yazmış olduğu iki ayrı risâledir. Bu iki risâle ayrı ayrı yazmalar olarak kaynaklarda kayıtlı ise de konuları itibâriyle birbirini tamamlayan eserlerdir. Bunun böyle olduğunu gösteren bir başka husus da Hurde-i Tarikat adlı risâlenin başında müellifin diğer eserlerinde bulunan mukaddime kısmı olmadan doğrudan konuya geçilmesidir.

Risâletü'l-Hüdâ'nın başında şöyle demektedir:

“Emmâ ba'd: Zamanımız ihvânı ve âvânemiz, hilâf-ı tarîk-ı Hak'e sâil ve müşkilât-ı takvâ ve irfânı sâil sûrette görünüp isteklerine mâil olmayıp tahsîl-i hâsıldan gayri mahsulleri yok sebebdan bazı kâbil ve âtil ve bazı ubrâ ve münkeir ve bâtil olmağla tarîk-ı Hak münderis âsâr-ı Hak tarîk-ı muntamıs olmuş filcümle ikâz için yüsri-i gayri-ı usr olan”

dedikten sonra,

“Her sâlik ki sıdk-ı niyetle âmil ola, çok gitmeyp etvâr-ı kalbe vâsıl ola ve Risâletü'l-Hüdâ li-Ülî'l-İhtidâ deyi tesmiye olundu.” diye kitabın adını belirtmektedir.²⁰

Bu iki risâlede Yiğitbaşı Velî'nin kendisine inşisâb eden sâliklerin manevî eğitimlerinde riâyet etmeleri gereken eşâsalar, müridlerin şeyhlerine, ihvâna ve diğer tarikat mensuplarına nasıl davranacakları anlatılmaktadır. Diğer taraftan müridleri ibâdet ve zikir konusunda dikkat etmeleri gereken hususlar, edeb, erkân ve ahlâk konuları en ince ayrıntılarına kadar bir bir anlatılmaktadır:

“Bir kimsen karnı acıktırsa din ve dünyasına lâzım olmaz kelâmdan dilin men eylese ona hikmet bağışlanır demektir.... Zira karnı aç olan nyku nyumaz, seher üzerine olur. Uykusuzluk ve açlık kişiyi balka karışmadan men eder, uzlette elbette sıhbat üzere olur. Zira söylese çok kimesne yok bu hâl mukarrer olcak

¹⁹ İrfânü'l-Ma'ârif, (Ahmet Ögke, a.g.e., s. 525)

²⁰ Risâletü'l-Hüdâ, (Ahmet Ögke, a.g.e., s. 541)

bikmet-i mukaddemeleri zühür eder, kalb sâfi olur. Kalb ki sâfi ola, ismullah onda ola. Tecellî edip sadre, sadrden dile gelir..."²¹

Yine Birinci risâlede tarîkat âdâbını şöyle beyân eder:

*"Killet-i taâm ve killet-i kelâm ve kesret-i sıyâm ve kıyâmı'l-leyl ve zîker ale'd-dâim ve uzlet ani'l-avâm ve sohbet-i zevât-ı keirâm ve lokma-i belâl, daima Hakk'a ikbâl ve iclâl-i üstâd u şeyh ü pirân, beyne'l-havfi ve'r-recâ olup âhir ömürde Hakk'a tâlib ola."*²²

Ahmed Şemseddin Hazretleri müridlerine diğer tarikat mensuplarına nasıl davranacaklarını da *Hurde-i Tarikat*'ta şöyle izah eder:

*"Âhar tarîkta olan fıkârâyı gördükleri vakit sükkût edip vakâr üzere olalar. Ve onların huşûrunda kendilerinin şeyhin medh etmeyeler. Belki onların şeyhin ve âzîzlerin medh edeler. Muhabbet etmekle muvâfakat edeler. Ve tarîkdaş olan karındaşlar ile hüsn-i hulk ile geçineler."*²³

*"Ve dervişlere lâzım olan oldur ki tarîka girip mezûn olduktan sonra, evvelâ haftada iki gün sâim olmak dü-şenbe ve pençşenbe gününü. Sabah namazını kıldıktan sonra ve usûlî sürdükten sonra altı rekât işrâk namazı kılarlar. Elbâkümü't-tekâsür suresini okuyup duâ edeler. Ve dahi vakt-i duhâda altı rekât namaz kılar. Ve'd-duhâ sûresin okuyup duâ edeler. Ve akşam namazdan sonra iki rekât veya dört rekât salât-ı evvâbîn kılarlar. Secde sûresin okuyup secde edeler ve duâ edip gideler. Gecenin sülüsünü geçtikte on iki rekât tebeccüd namazın kılarlar. Eğer öziürsüz bu zîker olunan namazları terk eylese tarîkat mangırı vereler..."*²⁴

Sonunda da bunlara uyulursa maksada vâsil olunacağını ifade eder:

*"Eğer bu risâle ile amel eylesen bi-inâyeti'llâhi teâlâ mühted olup vâsil-ı Hak ve ehl-i irfân ola, maksûda vâsil ola."*²⁵

²¹ Risâletü'l-Hüdâ, (Ahmet Ögke, a.g.e., s. 542)

²² Risâletü'l-Hüdâ, (Ahmet Ögke, a.g.e., s. 549)

²³ Hurde-i Tarikat, (Ahmet Ögke, a.g.e., s. 534)

²⁴ Hurde-i Tarikat, (Ahmet Ögke, a.g.e., s. 540)

²⁵ Risâletü'l-Hüdâ, (Ahmet Ögke, a.g.e., s. 549)

8. Etvâr-nâme-i Seb'a

Bu eserde nefsin yedi makâmı ve bu makâmlardan geçen müridânın yapması ve yapmaması gereken işler anlatılmaktadır. Ahmed Şemseddin-i Marmaravî telif sebebini kısaca şöyle belirtmektedir:

“Ey tâlib! Bilgil ki Benî Âdem (a.s.) cüz'îyyât itibâryyla nihâyetsiz etvârdan mürekkebdir. Ammâ külliyyât itibâryyla yedi tavr üzereydir. Her bir tavırda sâlik fenâ bulup geçmeyince maksûda vâsıl olmaz. Şol tarîkat içinde sâlike âlet nedir? Ve umûr-ı külliye nedir? Mümkün oldukça beyân edelim, bi-avni'llâhi'l-Meliki'l-Allâm”²⁶

Emâre mertebesini anlatırken şöyle demektedir:

“Bu makâmda nefis sultânîdir ve bâkîmdir. Akıl onun vezîridir. Hıkd u hudûs kibr ü riyâ, tâl-ı emel, hırs u tama', hubb-ı riyâset ve kin, cebl ü buhl ve dahi bunların gibi sıfat-ı zemîmeden ne ki var ise şehvet ile gazabdan doğar, nefsin harâmîleridir, beğlerbeyleridir.”²⁷

Bu eserde nefsin yedi mertebesi olan Emmâre, Levvâme, Mülhime, Mutmainne, Râziye, Marziyye ve Sâfiye anlatılmaktadır. Konuyu ele alırken zaman zaman sâlikleri uyarır ve seyr ü sülûk esnâsındaki engellere de dikkat çeker. Bunlardan birisi de kerâmet konusudur. Mülhime bahsinde bu konuda müridleri uyarmayı da ihmâl etmez:

“Ve dahi hicâbât-ı nûrânîyyeden birisi kerâmettir... kerâmet sâliki makâmât-ı alîyyeye vusûlden ıskât eyler. Pes imdi mürşidlere lâzımdır ki sâliklere kerâmâta meyl ve esbâb-ı kerâmâta meşgul kılınmayalar. Kaçan kim sâlikten vâki olsa ... terk ettireler.”²⁸

“pes imdi vatkâ kim sâlik bu ahvâl-i rubûbiyyeti müşâhede kıl, kendini kâmil zanneyler. Cem' ettim, fevka geldim der. Ammâ giderek ol sıfât-ı beşeriye giyer ve avdet eyler. Pes imdi şeybe ve müride lâzımdır ki tarîkte acele eylemeye. Her menzilde nice müddet sabr eyle.”²⁹

²⁶ Etvâr-nâme-i Seb'a, (Ahmet Ögke, a.g.e, s. 550)

²⁷ Etvâr-nâme-i Seb'a, (Ahmet Ögke, a.g.e, s. 550)

²⁸ Etvâr-nâme-i Seb'a, (Ahmet Ögke, a.g.e, s. 561)

²⁹ Etvâr-nâme-i Seb'a, (Ahmet Ögke, a.g.e, s. 563)

9. Tabakâtü'l-Evliyâ

Doç. Dr. Ahmed Ögke değerli eserinde Yâğıtbaşı Velî'nin eserleri arasında iki aded Tabakâtü'l-Evliyâ'dan söz etmektedir. II. Eserin başındaki şu ifâdeden *Tabakâ'î'n* Arapçadan tercüme edildiğini göstermektedir:

“Ve ba'd: Bilgil ey azîz ki ricâhullâh ne kadar varsa , Şeyhu's-Şıyüh Muhyiddîn Arabî (kuddise sırruhu'l-azîz) ki Fütûhât-ı Mekkiyye adlı eserinde istihrâc eylemiş Arabîden Tûrkîye döndermişiz. Tâ kim Arabî'den nesne fehml etmeyenler bundan nasîb ala.”

“Bilgil ve âgâh olgil ki tarîk-i Hak'ta olan erenler birkaç kısım üzerinedir. Bazısı cemî-i hâlâtü ve makâmâtü câmi olur. Bazısı Allah teâlâ miyyesser ettiğî kadar olur. Bazısının adedi ma'lûm olur, bazısının olmaz. Şimdi her mertebenin bir adı vardır. İmdi bir dahi beyân edelim, Şeyh Muhyiddin beyân ettiğî üzere inşaallâhu teâlâ.”³⁰

Bu girişten sonra Tabakâtü'l-Evliyâ II'de şu tasavvufi istilâhlar açıklanmaktadır:

el-Aktâb, Gavs, el-Eimme, el-Evtâd, el-Abdâl, el-Evrâ, el-Efrâd, en-Nücebâ, el-Havâriyyûn, er-Recebiyyûn, el-Hâtim, Ricâlü'l-Gayb, Ricâlü'l-Feth, Ricâlü tahte'l-Esfel, Ricâlü'l-Ganî bi'llâh, Ricâlü ehli't-Tahakküm ve'z-Zevâid, Ricâlü Salavâti'l-Hams, Ricâlü Eyyâmi's-sitte Âmidü'l-Melâmiyye, Ricâlü'l-Mâ, el-Efrâd, el-Muhaddisûn.

10. Ahvâlü'l-Ebrâr

Bu risâlede ebrâr ve mukarrebûndan ve onların amellerinden bahsedilmektedir. Bu meyanda ahlâk-ı hamîde ve ahlâk-ı zemîme hakkında da bilgi verilmektedir. Hacim bakımından oldukça küçük olup iki varaktır.

11. Silsile-i Ehl-i Tarikat

Bir varaktır. Yâğıtbaşı hazretlerinin silsilesi kayıtlı olduğundan bu isimle anılmaktadır.

³⁰ Tabakâtü'l-Evliyâ, (Ahmet Ögke, a.g.e, s. 574)

12. Bahreynî'l-Aşk

Bu risâle de iki varaktır. Ahlâk-ı hamîde ve zemîmeden bahsetmektedir.

13. Risâle-i Makâlât-ı İbn-i Arabî

Bu risalenin, Muhyiddin İbn-i Arabî hazretlerinin Fusûs'undan bazı bölümlerinin tercümesi olabileceğini Ahmet Ögke söylemektedir. Eserde tarikat ehlin on hâli üzerinde durulmaktadır. Hacmi küçüktür.

Ahmed Şemseddin-i Marmaravî hazretlerinin eserlerini Ahmet Ögke yukarıda isminden sıkça bahsettiğimiz çalışmasının sonunda yayınlamış bulunmaktadır. Ancak bu yayında eserlerin nüshalarını karşılaştırma imkanı bulamamıştır. Eğer bu eserler, nüshalar arasındaki farklar da gözetilerek "Yiğitbaşı Velî'nin Risâleleri" adı altında yeniden ve müstakil olarak yayınlanacak olursa müellifin hayatı hakkındaki bazı müphem olan hususların açıklığa kavuşacağı da ümit edilir.

Ahmed Şemseddin-i Marmaravî Hazretlerinin kabri ve mescidini yeniden en güzel şekilde inşa ettirip ibâdete açılmasına vesile olan, hayatı ve eserleri hakkında konferanslar verdirip, bizi ilmi çalışmalar yapmaya teşvik eden Yiğitbaşı Velî Vakfı'nın yukarıda kısaca temas ettiğimiz eserleri basacağını ümit ediyoruz.

